

2. Костомаров Н.И., Забелин И.Е. О жизни, быте и нравах русского народа / Сост. А.И. Уткин; Авт. очерка о Н.И. Костомарове и И.Е. Забелине С.О. Шмидт. – М.: Просвещение, 1996. – 576 с.
3. Мусина Р.Н. Татары и ислам в регионах Российской Федерации: религиозное возрождение и этничность. – Казань: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ; Издательство «Артифакт», 2014. – 348 с.
4. Рогов А.П. Мир русской души, или История русской народной культуры. – М.: ТЕРРА-Книжный клуб, 2003. – 352 с.
5. Татары Самарской области. Паспорт этнической области. – Самара: ГУ СО ДДН, 2008. – 32 с.
6. Терещенко А.В. История культуры русского народа / А.В. Терещенко. – М.: Эксмо, 2007. – 736 с.
7. Садекова А.Х. О религиозных жанрах татарского фольклора / А.Х. Садекова // Научный Татарстан. 2009. – № 4. – С. 119-201.
8. Этнография татарского народа / Под. ред. А.Г. Аксенова. Казань: Издательство «Магариф», 2004. – 303 с.

М.О. Давидова,
старший викладач
кафедри музично-теоретичної
і художньої підготовки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

ЗНАЧЕННЯ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ В СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група мають свої традиції, звичаї, обряди та свята, становлення яких відбувалося протягом багатьох століть. Сфера обрядів та звичаїв – це ті прикмети й ознаки, по яких розпізнається народ не тільки в сучасному, але й у його історичному минулому. Адже вона охоплює всі ділянки особистого й суспільного життя кожної окремої людини. Саме зараз час звернутися до неоціненної скарбниці народного педагогічного досвіду, до історично складених тенденцій формування та розвитку української

сім'ї. Варто згадати те, що традиційно виховання було першочерговою справою сім'ї, а не школи, чи оточуючого середовища. Глибоке дослідження історичного розвитку та устрою традиційної української родини неодмінно призводить до розуміння її значного педагогічного потенціалу. Велика різноманітність підходів та засобів виховання може бути використана і має стати частиною педагогіки сьогодення.

Сім'я завжди була надзвичайно важливою ланкою у соціальній структурі суспільства. Зміни, які відбуваються в сім'ї, впливають на характер суспільних відносин, на стан і розвиток самого суспільства. Сімейна діяльність регулюється і спрямовується традиціями та звичаями, цінностями та нормами, що панують у суспільстві за певних історичних умов. Вплив сім'ї на суспільство полягає в здійсненні нею таких функцій, як народження та виховання дітей, соціалізація поколінь, формування ціннісних орієнтирів, передача життєвого досвіду, народних звичаїв та обрядів тощо.

Як складний і багатоплановий соціальний феномен сім'я є об'єктом вивчення багатьох наук – соціальної психології, соціології, культурології, економіки, педагогіки, права, етики, історії, етнографії тощо. У наукових дослідженнях розглядаються особливості виховання дітей у традиційній українській сім'ї, (О. Вишневський, А. Даник, О. Постовий); закономірності формування особистості підлітків (В. Абраменко, Т. Кравченко, А. Прихожан, О. Хромова); роль педагогічного потенціалу українських народних традицій і обрядів у духовному вихованні (К. Журба, О. Кузик, Г. Майборода, Т. Мацейків, З. Нігматов, М. Стельмахович, Є. Сявавко); вплив культурно-просвітницької роботи на виховання і духовність дитини (Т. Алексеєнко, С. Анісімов, І. Барвінок, Л. Бойко, О. Гавеля); культурно-дозвільної діяльності сім'ї (Н. Бабенко, Ю. Ключко, Є. Смірнова, Н. Цимбалюк, Н. Самойленко). Низка науковців у своїх дослідженнях звертаються до з'ясування функцій сім'ї у сучасному суспільстві (Н. Купина, В. Піча, В. Постовий, Т. Руденко) та проблем культури і духовності (К. Гайдукевич, М. Соловйов, Б. Цимбалістий). Проте з'ясування впливу народних традицій, свят та обрядів на життєдіяльність української родини ще не набуло цілісного відображення в наукових розробках вітчизняних дослідників.

У сучасній Україні зростає інтерес до вивчення сім'ї як соціально культурного явища, адже рід наш багатий традиціями, святами і обрядами, прекрасний духовністю. Актуальність дослідження зумовлена також зростанням інтересу людства до своїх духовних

джерел і традиційної спадщини. Останнім часом світове співтовариство дедалі більше уваги звертає на вивчення, збереження та розвиток традицій, свят та обрядів. Вони мають зайняти сьогодні провідне місце у формуванні національної культури та взаємозв'язку регіональних і національних культур, які одержують поширення в умовах зростаючої глобальної цілісності. Етнографи та культурологи зародження сімейних обрядів відносять до первісних часів. Першоосновою їх виступала трудова діяльність первісної людини, ритуально-ігрові дієства мисливців, рибалок та збирачів дарів природи (які мали магічний характер), освоєння людиною навколишнього світу, розвиток самої людини, її соціалізація.

Найбільш характерною та звичною для українського етносу є велика сім'я, що як і будь-яка інша звалася родом. Це була суспільна група – невелика, але дуже суцільна, злучена кровними зв'язками й спільними інтересами. За своїх членів рід солідарно заступався, обороняв їх від кривд. Згодом рід утратив давню сутність і розпався на малі, самостійні родини. В українській родині завжди панував культ гостинності. У селах і досі живе звичай «шапкування» (зайшов у хату – скинь шапку, посміхнись, привітайся: «Здрастуйте, у вашій хаті на хліб-сіль багатій»). Ці традиції виховували моральні чесноти: повагу, ввічливість, доброзичливість. Родина була тим соціальним осередком, де кожен її член мав певні обов'язки перед іншими членами родини й громадою. Тому родинно-трудова традиції завжди допомагали розвивати в дітей моральні якості (відвертість, єдність слова і діла тощо), формували світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації. Традиції спільної систематичної праці привчали до відповідального ставлення і поваги до роботи. Традиції майстрів і трудових династій розвивали в юного покоління риси старанності, самодисципліни, комунікабельності, наполегливості, виховували дбайливого господаря.

Трудові свята – традиційна форма передачі від старших поколінь молодшому соціального досвіду та духовних цінностей, моральних норм і принципів. Вони розкривають красу і значення праці, возвеличують її, оновлюють духовну і фізичну силу кожного члена родини, виховують у дітей зацікавленість справами батьків, усвідомлення значущості своєї праці, стимулюють соціальну активність дитини. Здоров'я є не лише запорукою матеріального благополуччя, а й джерелом життєрадісного настрою і краси, добрих стосунків із людьми. Тому родинно-оздоровчі традиції обумовлюють систему поведінки членів родини, а це: раціональне харчування, творча активність,

формують готовність зміцнювати фізичне й моральне здоров'я, зокрема такі риси, як гуманізм, порядність, витримку, людяність. У правильно побудованій грі розвиваються спритність, витривалість, рішучість, ініціатива, бажання радіти, допомагати, підтримувати іншого. Мета традицій приготування національних страв – забезпечити працездатність і фізичні якості членів родини. Основний принцип цих традицій – помірність, збалансованість, різноманітність, висока біологічна повноцінність їжі, режим. Традиції практичності одягу виховують почуття невибагливості, охайності, зручності, стриманої краси. Рідне слово (яскраве, образне, педагогічно доцільне, висококультурне) сіє людяність у дитячих душах, виховує ціннісне бачення світу, формує національну психологію, характер, світогляд філософсько-світоглядний чинник «я».

У родині завжди привчали до культури мови: коректності у висловлюваннях, стриманості й зваженості, чіткості й доступності. Традиції раціонального користування словом виховували пошану до думки іншої людини, правильність, виразність, ясність, точність, стислість, доцільність мовлення, тобто виступали своєрідною наукою й мистецтвом переконуючої комунікації. В основі традицій національного гумору – привітність, щирість, доброзичливість до співрозмовника, шляхетність. Вони розвивають емоційно-вольову сферу людини, сприяють дружнім стосункам між людьми, є громадським фільтром народної моралі. Фольклорні традиції у формі прислів'їв, приказок, загадок, пісень відображають найсуттєвіші сторони суспільних і родинних взаємин людини. Словесні формули традицій (вітання, звертання, вибачення тощо) допомагають встановити взаємини між людьми, підтримують доброзичливу тональність мовлення, сприяють вивченню й збереженню рідної мови. Традиції давати ім'я й прізвище становлять народну семантичну, соціально-психологічну, дидактичну й філософську мудрість, виступають атрибутом родової наступності поколінь.

Родинно-мистецькі традиції (музичні, образотворчі, декоративно-ужиткові) відображають естетичний колорит побуту, доброзичливе ставлення до людей, уміння виробляти вироби, передають із минулого в майбутнє усталені століттями форми, ідеї, образи, теми, формують кодекс народної етики й естетики. Музичні традиції є особливою формою засвоєння навколишньої дійсності, найпотаємнішого й найтоншого стану душі. Вони завжди підтримували бадьорість духу й національну свідомість, розвивали емоційну культуру. Родинно-

побутові традиції зумовлюють поведінку людей у повсякденному житті. Родильні звичаї та обряди унормовували поведінку породіллі, виховували повагу до роду, пошану до батька-матері, людяність, делікатність, безкорисливість, доброту, привчали до дбайливого ставлення й догляду за дитиною.

Весільні звичаї та обряди виховували лицарське ставлення до дівчини, справедливість, вірність, благородство, гордість, що підкреслювалося християнськими нормами дотримання чистоти у взаєминах. Поховальна обрядовість виховувала культ предків, почуття пошани до своїх пращурів, їхніх справ, заповітів, а також співчуття, співпереживання, шляхетність, відданість отчій землі, вказувала на безперервність родових традицій. Традиції опоряджання житла містять знання про особливості й символіку розташування речей хатнього побуту, жилих і господарських приміщень (наприклад, стіл символізує єдність і спільність інтересів у родині, поріг – захист від недругів, піч – тепло батьківського дому) та виховують риси охайності, хазяйновитості, працьовитості. Декоративно-ужиткові традиції сприяють розвитку свідомого ставлення до праці й творчості, вдосконалюють і зберігають навички, методи, стиль роботи, формують естетичну культуру особистості.

Характеризуючи родинно-громадські традиції, варто зазначити, що батьки і діди глибоко розуміли і реалізовували силу, вигідність, авторитет колективних форм організації та їх методів виховного впливу на дітей. Зокрема, традиції добросусідства виховують людяність, доброту, співчуття, повагу до односельців, взаємодопомогу, взаємовиручку. Традиції побратимства (посестринства) спонукають до служби, глибокої пошани до громади, вірності обов'язку перед другом, рідною землею. Прикладом чесних побратимів були козаки, що усвідомлюють собою вищий тип українського національного характеру. В основі цих традицій – взаємна прихильність, довір'я, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, щира співдружність. Парубочі й дівочі громади були своєрідною школою морального виховання молоді (вони опікувалися сирітськими родинками, привчали молодших до прапрудівських чеснот, доглядали могили). Вулиця, досвітки, вечорниці не тільки обнародували суспільні відносини, а й дисциплінували, зобов'язували заручатись гарною славою про себе.

Добрий дух рідного дому, тепло домашньої атмосфери, одруження з милою людиною – джерело щасливої долі, успішного виховання дітей. Красивий той дім, де живе дружна сім'я, де панують

любов, злагода і колективістські почуття. Щаслива та оселя, що повниться радісним дитячим багатоголоссям, де діти ростуть у гурті своїх братів і сестер. Про значення рідного дому в житті людини говорять: «Скрізь добре, але вдома найкраще», «Добре тому, хто в своєму дому». Батьківську хату діти ніколи не забувають, вона вабить із далеких країв, адже, прийшовши до неї неодмінно п'єш найцілющу, найсолодшу воду – живу воду з рідної криниці. «Нащо клад, коли в сім'ї лад» – кажуть у народі. Народна педагогіка надає першорядного значення клімату сім'ї як основному чиннику в формуванні особистості. Лад у сім'ї веде до створення сприятливого педагогічного клімату, а отже і до виховних успіхів. Традиції завжди були запорукою існування міцної родини. Зберегти традиції допомагали національні звичаї та обряди українського народу, слугуючи важливим доповненням до повсякденного життя людини.

Засобом досягнення головної мети народного виховання є народні традиції, які передаються з покоління в покоління, змалку формуючи у дитини необхідні якості та звички. Величезний вплив на дитину справляють домашня обстановка, побут у сім'ї, тому існують естетичні традиції, які привчають дитину любити та берегти красу, шанувати рідний дім та батьків, а також родинна обрядовість, яка виступає засобом саморегуляції людського життя. Родинні обряди охороняли цінність сім'ї, зберігали святість людських стосунків. Родинне правильне виховання служить для наслідування у всіх прийдешніх поколіннях. Українська родина як виховна організація володіє особливим педагогічним потенціалом, який має бути плідно використаний у сучасному вихованні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Т.Ф. Проблеми успадкування духовних ідеалів у сучасному культурно-мистецькому житті України / Т.Ф. Алексеева. – Житомир: ЖПУ, 2002. – 124 с.
2. Бабій В.М. Сімейні традиції та їх виховне значення / В.М. Бабій// Позакласний час, 2004. № 7-8.– С. 27-31.
3. Семеног О.Г. Використання родинних виховних традицій у навчальних закладах України / О.Г. Семеног // Шлях освіти. – 1998. – № 2.– С. 21-23.